Slovenske izpeljanke s pomenom nosilca lastnosti med preteklostjo in sedanjostjo

Irena Stramljič Breznik

0 Uvod

Nosilec lastnosti je lahko človek ali žival, ki ima lastnost, kot jo izraža podstavni pridevnik. Konkretne ponazoritve z lastnostnim, vrstnim, svojilnim pridevnikom in številnikom v podstavi: *tisti*$_{človek}$*, ki je tuj > tuj-ec*; *tisti*$_{človek}$*, ki je prednji > prednj-ak*; *tisti*$_{človek}$*, ki je sinov > sinovec* zastar. 'bratov sin, nečak'; *tisti*$_{človek}$*, ki ima deset (vojakov) > deset-ar*.

V prispevku se bomo omejili zgolj na izpeljanke te pomenske skupine, saj v slovenščini še zmeraj veljajo za najproduktivnejšo besedotvorno vrsto (Stramljič Breznik 2004).

Na podlagi treh slovarskih virov, to so Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (PS, 1894/95), *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (SSKJ, 1998) in *Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri* (NSLSJV, 2009), je prikazana razvojna dinamika najproduktivnejših moškospolskih obrazil, na podlagi česar bo omogočen uvid v kontinuiteto oz. morebitne spremembe v produktivnosti obrazil omenjene pomenske kategorije izpeljank.

1 Tvorjenke s pomenom nosilca lastnosti v Pleteršnikovem slovarju

1.0 Pleteršnikov *Slovensko-nemški slovar* (1894/95) s konca 19. stoletja je bil pomemben mejnik v razvoju slovenskega knjižnega jezika, saj je bil izraz ustalitve slovenskega jezika in potrditve, da je bila slovenščina sposobna izražanja vseh takratnih civilizacijskih dosežkov na tvarni in duhovni ravni. Slovar je imel namen predstaviti živo besedišče slovenskega jezika ob koncu 19. stoletja in hkrati zajeti tudi zgodovinsko leksiko iz del pomembnih avtorjev od 16. stoletja dalje (Vidovič Muha, 1994, s. 99 – 100).

Zato ob izidu transliterirane in elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja leta 2006 ni presenetljiva ocena, da je to »zlata knjiga slovenskega besedja in slovenističnega slovaropisja«, saj so od konca 19. stoletja iz nje črpali vsi, ki so raziskovali slovenščino (Furlan, 2006). Tako Slovencem Pleteršnikov slovar s svojo izčrpno zbirko besedja nadomešča zgodovinski slovar, ker dokumentira čas in vir pojavitve posameznih besed, hkrati pa je uporaben tudi kot največji slovenski dialektološki slovar, ki ima v svojo strukturo vgrajene tudi prvine etimološkega slovarja.

Z novo izdajo so bile odpravljene tri pomembne ovire, ki so omejevale širšo uporabo tega nadvse dragocenega slovarja, to so: (1) dostop do knjižne izdaje, ki jo je bilo doslej težko najti celo v antikvariatih; (2) zapis v gotici, ki je nadomeščen z latinico; (3) knjižni verziji se je pridružila še elektronska oblika slovarja, nad katero se vse bolj navdušujejo sodobni uporabniki.

1.1 Vse omenjene prednosti so bile izkoriščene tudi v pričujoči raziskavi, ki se omejuje na obrazilno najproduktivnejše tvorjenke s pomenom nosilca lastnosti. V ta namen je bilo

natančno pregledano gradivo prve knjige od A do O, ki obsega polovico, tj. skoraj 50 000 iztočnic celotnega slovarja. Pri nekaterih obrazilnih tipih so paberkovalno zbrani tudi posamezni zgledi od P do Ž.[1]

1.2 Zbrano gradivo (571 tvorjenk) kaže, da se v razponu med 319 in 7 pojavitvami pojavlja enajst obrazil, razvrščenih po pogostnosti: *-ec > -ik > -ež > -jak > -ak > -ič > -ač > -ek > -uh/-nik/-in*.

1.2.1 Obrazilo *-ec* je zelo rodno, saj je z njim tvorjenih skoraj 56 odstotkov vseh tvorjenk.

Pleteršnikovo gradivo kaže, da je tvorba tipična iz netvorjenih pridevnikov (*glušec*, *glupec*, *hudec*, *krivec*, *milec*, *otetec*), iz tvorjenih pa najpogosteje na *-en* (*cepljenec*, *izgubljenec*, *izkušenec*, *miljenec*, *najdenec*, *obsedenec*, *okrivljenec*, *oživljenec*), *-n* (*križanec*, *mešanec*), na *-en-* z obstojnim poglasnikom redkeje (npr. *koščen koščenega > koščenec*, *peklenec*), *-at* (*bogatec*, *bradatec*, *krilatec*, *rogatec*), *-av* (*blebetavec*, *garjavec*, *grbavec*, *hlastavec*, *ječavec*, *klecavec*, *kuštravec*, *meketavec*, *obetavec*, *obotavljavec*, *sajavec*) in *-(lj)iv* (*besedljivec*, *govorljivec*, *grabežljivec*, *marljivec*, *hotljivec*, *izberljivec*, *kočljivec*, *lenivec*, *mudljivec*, *objedljivec*, *opravljivec*). Med redkejšimi je tvorba iz pridevnikov na *-ov* (*jalovec*, sicer tudi *jalec*), med zanimivimi in opaznejšimi pa izpeljava iz svojilnih zaimkov (*čigavec* 'špijon', *mojec*, *njegovec*, *njihovec* s pomeni 'moj, njegov, njihov človek'). Opozoriti še velja, da sta obrazili *-c* in *-ec-* le fonetično pogojeni, kombinatorni varianti k obrazilu *-ec* (Toporišič, 1978, s. 70, 72). Družljivi sta le z lastnostnimi podstavami tako, da se *-c* druži s pridevniki na izglasni glasovni sklop, ki ga tvorita nezveneči oz. zveneči pripornik + *r* (*bistrc*, *hitrc*, *modrc* 'moder mož'), vendar je primerov takih tvorjenk zelo malo in so zastarele. K ohranjaju poglasnika pri *-ec-* v stranskih sklonih pa veliko prispeva zlasti izgovorljivost sklopa, npr. *mrtvec -eca* in ne **mrtvca*.

1.2.2 Zanimivo je, da še Bajec (1950 I, s. 89) navaja izpridevniško tvorbo z *-ik* kot razmeroma redko in meni, da je sestavljeno obrazilo *-nik* po perintegraciji (Furdík, 2004, s. 41) popolnoma izpodrinilo nesestavljeno obrazilo *-ik*, s čimer pa se ni mogoče v celoti strinjati. Res je, da lahko tvorjenke z obrazilom *-nik* v sodobni slovenščini nastopajo tudi s pomenom opravkarja (izsamostalniška tvorba: *dopust-nik*) in slednjič tudi vršilca dejanja (izglagolska tvorba: *plač-nik*). Kot razlikovalno merilo, kdaj nastopa *-ik* in kdaj *-nik*, upoštevamo, da za izpridevniško tvorbo štejemo tiste primere, pri katerih obstaja ustrezni pridevnik na *-en* (*čuden*, zato *čudn-ik < tisti*, *ki je čuden*), za izglagolsko in izsamostalniško pa tisto, kjer tak pridevnik ni potrjen ali pa glede na pomen tvorjenke ni primeren kot pomensko izhodišče (npr. **zdraven*, zato *zdrav-nik < tisti ki zdravi* oz. *evidenč-nik < tisti*, *ki ima opravka z evidencami*). Pleteršnikov slovar prinaša dovolj gradiva in primerov, na podlagi katerih je mogoče potrditi izpridevniško tvorbo iz pridevnikov na *-(ov)en* (*čudežnik*, *devičnik*, *gladovnik*, *gospodarnik*, *hranjenik*, *hotnik*, *hrupnik*, *hudobnik*, *izvrstnik*, *imenitnik*, *izjemnik*, *izpokornik*, *jezičnik*, *krivičnik*, *krščenik*, *lakotnik*, *mehkužnik*, *mlačnik*, *mlečnik*, *mučenik*, *najdenik*, *odstavljenik*, *odličnik*, *okornik*, *ošabnik*). Pri tem je vsaj nekaj zelo zanimivih primerov za pridevnike, ki danes niso več v rabi, npr: *deročen > deročnik*, danes le *deroč*; *grozoviten*

[1] Do elektronske izdaje slovarja 2006 je bil za besedotvorne raziskave nadvse koristen Odzadnji slovar slovenskega jezika na podlagi Pleteršnika (Brno 1971).

> *grozovitnik*, danes le *grozovit*. Nekaj primerov lahko najdemo iz pridevnikov na *-nji* (*bližnjik*, *letošnjik*), nedvomno pa gre za posplošeno obrazilo *-nik* ob naslednjih pridevniških podstavah, ki nimajo morfemske sestavine *-en* (*hudnik*, *jetnik*, *jalnik*, *ljutnik*, *najetnik*, *otetnik*).

1.2.3 Primerjalna raziskava o rodnosti obrazil za samostalniške izpeljanke s pomenom živega, tvorjenih iz glagolskih, pridevniških in samostalniških podstav, na gradivu SSKJ od a do h (Stramljič Breznik 1994/95, s. 285 – 291) je prav tako pokazala, da je za nosilca lastnosti tretje najrodnejše obrazilo *-ež*. Enako potrjuje tudi gradivo iz prve knjige Pleteršnikovega slovarja, saj predstavlja 7,7-odstotni delež tvorbe med enajstimi najproduktivnejšimi obrazili te pomenske skupine, vendar je kar osemkrat manj rodno kot obrazilo *-ec*. Druži se z netvorjenimi (*dolgež*, *gnilež*, *grdež*, *krutež*, *malež*, *modrež*, *naglež*, *oholež*, *slabež*, *svojež*), kot tudi tvorjenimi pridevniki na *-en* (*dovtipnež*, *gladnež*, *hudobnež*, *klavrnež*, *lačnež*, *lenobnež*, *mogočnež*, *nedolžnež*, *ošabnež*, *pohotnež*, *zlobnež*), *-ovit(en)* (*drzovitež*, *grozovitnež*, *silovitež*). Pleteršnik ima ohranjene še mnoge danes nežive pridevnike, kot primer navajamo *zaničen* 'nichtsnutz', iz katerega je z *-ež* tvorjen *zaničnež*.

1.2.4 Bajec (1950 I, s. 80) ugotavlja, da sta se v slovenščini oblikovali dve samostojni obrazili *-ak* in *-jak* (4,4 %), pri tem pa je zlasti drugo bolj razširjeno in se pojavlja na škodo *-ak*. Predvideval je, da je obrazilo *-ak*, nastalo ob glagolskih podstavah, npr. *požir-a-k*; *-jak* pa se je posplošil iz primerov, kjer je *-j-* sodil k podstavi ali se je razvil v hiatu, npr. *prosi-ak* > *prosijak* > *pros-jak*. Kot osamosvojeno obrazilo pa je začelo nastopati pri izpridevniški tvorbi. Bajčevo ugotovitev o pogostejši tvorbi z *-jak* potrjuje tudi Pleteršnikovo gradivo. Iz korenskih pridevnikov so najdene tvorbe (*črnjak*, *debeljak*, *goljak*, *lenjak*), sicer pa prevladujejo iz tvorjenih na *-en* (*devičnjak*, *hudobnjak*, *izkušenjak*, *lagodnjak*, *mogočnjak*, *naprednjak*, *odličnjak*, *pobožnjak*, *rodnjak* 'sorodnik', *sitnjak*, *zapečnjak*), *-n* (*osranjak*, *zaspanjak*), redkeje *-en-* (*iskrenjak*). Iz pridevnikov na *-ji* (*bližnjak*, *divjak*, *letošnjak*, *vražjak*) in *-ski*, kjer nastopi jotacijska in asimilacijska premena (*gorščak*, *lanjščak*).

1.2.5 Rodnost obrazila *-ak* je v primerjavi z *-jak* za skoraj odstotek in pol manjša (2,97 %), druži pa se zelo pogosto z netvorjenimi pridevniki (*belak*, *bosak*, *celak*, *čestitak*, *čvrstak*, *gluhak*, *glupak*, *hromak*, *junak* (Pleteršnik še navaja pridevnik *jun* 'jung'), *modrak*, *mrtvak*, *mrzlak*, *nemak*, *novak*. Pri tvorjenkah *bedak*, *čudak* pa prihaja tudi do pojava trunkacije (Furdík, 2004, s. 51 – 52) pri podstavnem pridevniku, in sicer *bed-ast* > *bed-ak*, *čud-en* > *čudak*.

1.2.6 Z 2,3-odstotno tvorbo se med enajsterico najrodnejših obrazil uvršča *-ič*, ki ima s historičnega vidika dva izvora (Bajec 1950 I, s. 119): tvorjenke na *-ič* < īki̯o so tipične za izglagolsko (*mlatič*, *gonič*), tvorjenke na *-ič* < īti̯o pa za izimensko tvorbo, pri kateri je najtipičnejša tvorba manjšalnic (tretje najrodnejše obrazilo za tvorbo manjšalnic tako v Pleteršnikovem slovarju kot v SSKJ, prim. Stramljič Breznik, 2008, s. 56 – 68) in izpridevniških samostalnikov (*golič*, *hudič*, *kraljevič*, *ljubič*, *mrtvič*, *mrlič*, *majhnič*, *mladič*, *naglič*). Tvorbe na *-čič* so višjestopenjske manjšalnice iz podstavnih samostalnikov na *-ec*, npr. *ljubljen* > *ljubljen-ec* > *ljubljenč-ič*.

1.2.7 Kot kaže, *-ač* ni tipično obrazilo za izpridevniško tvorbo v sodobnem knjižnem jeziku. To lahko sklepamo iz dejstva, da ga niti Bajec ne omenja v tej vlogi in da je v SSKJ le

ena tvorjenka s pomenom nosilca lastnosti, in sicer *kosmač* 2. 'kosmata žival'. S tega vidika so zato toliko bolj zanimivi zgledi iz Pleteršnikovega slovarja, v katerem najdemo še naslednje tvorjenke (*debelač*, *dolgač*, *gluhač*, *gnilač*, *hempač*, *hromač*, *kosmač*, *kosmatač*, *mrtvač*, *novač* 'novinar'). Večina tvorjenk je nastalih iz prvotnih pridevnikov, v dveh primerih s trunkacijo (*hemp-ast > hemp-ač*, *kosm-at > kosm-ač* proti *kosmat-ač < kosmat*), z enim primerom je zastopano tudi obrazilo *-jač* (*črnjač*).

1.2.8 Tudi obrazilo *-ek* (1,6 %) je v večji meri specializirano za izglagolssko tvorbo (dejanje oz. rezultat dejanja: *dogodek*, *sešitek*) in izsamostalniško tvorbo (zlasti manjšalnice: *kužek*). Med pridevniško pa je mogoče šteti naslednje zglede iz Pleteršnikovega slovarja (*božek*, *cundrek < cundrast*, *črnjavek*, *križanek*, *kuštrek < kuštrav*, *ljubek*, *malek*, *medlek*, *norek*).

1.2.9 Z 1,2-odstotnim deležem pa so zastopana še obrazila *-uh* (*beluh*, *bleduh*, *bogatuh*, *črnuh*, *debeluh*, *grduh*, *lenuh*, *liberaluh*, *medluh*, *obleduh*), že pri *-ik* omenjeni *-nik* (*deseternik*, *desetnik*, *hudnik*, *jetnik*, *jalnik*, *ljutnik*, *najetnik*, *otetnik*) in *-in* (*dolgin*, *domačin*, *grdin*, *golin*, *kosmatin*, *medlin*, *murin* 'zamorec' *< mur* 'črn').

2 Tvorjenke s pomenom nosilca lastnosti v SSKJ

2.0 Z gradivnega stališča prinaša SSKJ, katerega prva knjiga je izšla leta 1970, zadnja, peta, pa 1991, leksiko (besede, zveze) in prikaz njene rabe, kakor se kaže v sodobnem slovenskem knjižnem jeziku, to je v obdobju od začetka tega stoletja do 1969 oziroma do leta izida posamezne knjige. Obsega vse bistvene prvine knjižnega jezika: leposlovni, znanstveni, publicistični, časopisni, pogovorni jezik, terminološko, žargonsko in narečno besedišče.

2.1 Podrobnejša raziskava izpridevniške tvorbe v slovenskem jeziku (Stramljič Breznik, 1994) in posebej izpridevniških samostalniških izpeljank (Stramljič Breznik 1999, s. 13 – 120) je nastala na gradivu SSKJ (I–V). Zbiranje gradiva je potekalo v dveh fazah.V prvi fazi (SSKJ I) je bila gostota izpisov natančnejša in je temeljila na dveh formalnih pogojih, tj. obsežnost pridevniškega geselskega članka (več kot pet vrstic) in najmanj dve prvostopenjski tvorjenki iz takega pridevnika. V drugi fazi (SSKJ II–V) pa so bila upoštevana le tista gesla, ki so imela več kot tri prvostopenjeke tvorjenke. Raziskava je v okviru pomenske skupine nosilec lastnosti izpostavila 71 obrazil moškega in srednjega spola, ženskospolske so namreč večinoma dugostopenjske modifikacijske izpeljanke s parnim pomenom (feminativi). Iz pričujoče raziskave je tako upoštevanih le enajst najrodnejših moškospolskih obrazil, ki si sledijo v zaporedju: *-ik > -ež > -ec > -i > -jak > -ak > -in > -uh > -ič >-nik > -e*. Z njimi je tvorjenih skupno 833 tvorjenk, ki so podlaga za izračun njihovega deleža tvorbe.

2.1.1 Z obrazilom *-ik* (29 %) se tvorijo izpeljanke iz lastnostnih (*brezimnik*, *dolgohlačnik*, *mogočnik*, *nesmrtnik*, *oglednik*, *popotnik*, *privatnik*, *samotnik*, *trebušnik*, *udarnik*, *zamudnik*, *živčnik)*, iz vrstnih pridevnikov (*bližnjik*, *današnjik*, *sprednjik*, *včerajšnjik*), iz skupinskosvojilnih (*državnik*, *župnik)*) ter iz količinske pridevniške besede (*dvojnik*), ki je tudi edini primer te vrste. Nasplošno prevladujejo lastnostne podstave, ki so lahko izpeljane *(mesečnik*), izpredložno tvorjene (*brezbožnik*), zložene (*radovednik*) in sestavljene (*ne-*

smrtnik). Kot je razvidno, pa tvorba ni mogoča iz pridevnikov, ki zaznamujejo individualno svojino.

Zelo opazna je omejena družljivost *-ik*, praktično je tvorba mogoča le iz pridevnikov z obrazilnim izglasnim *-n*. Po nastanku so to najpogosteje lastnostni izsamostalniški na *-en* (*častn-ik*, *čeln-ik*, *denarn-ik*, *hišn-ik*, *mlečn-ik*, *narodn-ik*, *obvezn-ik*, *prometn-ik*, *razredn-ik*, *sirotn-ik*, *uradn-ik*, *vzorn-ik*, *zavistn-ik*, *živčn-ik*), in ker sodijo tovrstni pridevniki v obrazilno najrodnejšo skupino, lahko temu dejstvu kot posledico pripisujemo tudi izredno veliko število samostalniških izpeljank z *-ik*. Redkejši so izsamostalniški pridevniki na *-en-* (*cerkven-ik*, *družben-ik*). Tudi izglagolski pridevniki na *-en* predstavljajo pomemben delež podstav (*blodn-ik*, *dopisn-ik*, *naslovn-ik*, *odstopn-ik*, *razsipn-ik*, *sovražn-ik*, *zabavn-ik*), redkejša je podstava na *-ilen* (*opraviln-ik*, *voliln-ik*), za izpeljavo iz deležnika stanja na *-n* je najden le primer (*poslan-ik*). Podobno je tudi izpeljava iz vrstnih podstav omejena na obrazila *-ni* (*rajn-ik*), *-nji* (*bližnj-ik*) in *-šnji* (*včerajšnj-ik*).

Oznake tvorjenk kažejo, da kar dobra tretjina izpeljank pripada nevtralni leksiki. Sedmina vseh izpeljank je po oznakah SSKJ starinska oz. zastarela (*darovnik*, *hudobnik*, *prisotnik*, *ubožnik*). Kot protiutež nastopa četrtina besedja z oznako knjižno (*blaznik*, *brezbrižnik*, *današnjik*, *okrutnik*). Desetina izpeljank je ekspresivnih (*imenitnik*, *pošastnik*, *nečimernik*, *pravičnik*), medtem ko je pripadnost k strokovnemu izrazju le redka (*bisernik* 2. zool., *odstopnik* jur., *somračnik* zool., *vabnik* 1. lov. Iz tega je razvidno, da tovrstna izpeljava predstavlja enega izmed najbolj reproduktivnih tvorbenih vzorcev slovenskega jezika, saj je mogoče skoraj iz vsakega *n*-pridevnika tvoriti izpeljanke z *-ik*, njihovo funkcioniranje pa je vezano na različne plasti jezika.

Že omenjeno spoznanje, da sodi *-ik* med temeljne besedotvorne morfeme izpridevniške tvorbe slovenskega jezika, potrjuje njegova kontinuirana prisotnost v leksiki, in to že od Brižinskih spomenikov naprej (Vidovič Muha, 1989a, s. 51 – 61), in hkrati se potrjuje kot tipičen izpeljavni morfem slovanskih jezikov (prim. Miklošič, 1875 II, s. 246 – 252).

2.1.2 Skoraj petindvajset odstotkov (24,5 %) tvorjenk je izpeljanih z obrazilom *-ež* iz lastnostnih podstav. Glede na tvorjenost so zastopani tako prvotni (*krut-ež*, *ohol-ež*, *plitv-ež*, *prost-ež*, *sit-ež*, *zvit-ež*) in tvorjeni pridevniki, ki so v podstavi pogostejši. Slednji so lahko izpeljani iz samostalnikov ali glagolov (*ambicioznež*, *bednež*, *dovtipnež*, *hrupnež*, *nerodnež*, *razvratnež*, *ugledněž*, *zvijačnež*; *goltnež*, *hotnež*, *plašnež*, *ponižnež*, *prekletež*, *zabavnež*), celo iz modificiranega pridevnika (*gorečnež*, *grozovitež*). Pridevniška podstava pa je hkrati lahko še izpredložna (*brezčutnež*, *brezumnež*), zložena (*dobrosrčnež*, *dolgojezičnež*) ali sestavljena (*anonimnež*, *nenačelnež*). Iz vrstne podstave je le izpeljanka *vsakdanjež*, medtem ko iz količinske in svojilne pridevniške besede ne nastajajo, npr. tvorjenka *svojež* iz svojilnega zaimka je potrjena le v Pleteršnikovem slovarju.

Tvorjenk z *-ež* je v primerjavi z *-ik* za 5 % manj in zanje velja, da so najpogosteje čustveno obarvane, kar kažejo oznake ekspresivno, ki jih ima več kot polovica besed (*abstraktnež*, *breznačelnež*, *nagnusnež*, *nemarnež*, *živčnež ipd*.). Tako je nevtralnih le 15 % tvorjenk (*brezdelnež*, *poredněž*, *posebnež*, *objestnež*), v manjšem obsegu so knjižne (*brezčastnež*, *frivolnež*, *prekletež*), oznake kot redko (*pogoltnež*), starinsko ali zastarelo (*netečnež*) so redke. Zanimivo je, da med njimi ne zasledimo nobenega strokovnega izraza. Ker sta obra-

zili *-ik* in *-ež* zelo konkurenčni, večina tvorjenk nastaja iz istih podstav. Razmerje med enotama para je z ozirom na njuno funkcijo zelo raznoliko. Lahko sta: (1) popolnoma enakovredni (*abotnež* redko *: abotnik* redko; *bedn-ež/-ik*; *brezbožn-ež/-ik*); (2) neenakovredni *(hotnež : hotnik* knjiž.; *brezbrižnež* ekspr. *: brezbrižn-ik* knjiž.; *brezdušn-ež : brezdušn-ik* star.; *moderněž* ekspr. *: modern-ik* knjiž.).

Na splošno torej velja, da so izpeljanke z obrazilom *-ik* pogostejše v t. i. objektiviziranih sporočilih, medtem ko so tvorjenke z *-ež* skoraj zmeraj nosilke močnega čustvenega naboja in so zaradi te svoje značilnosti gotovo v večji meri prisotne v drugi obliki sporočil, tj. v subjektiviziranih (Vidovič-Muha, 1970/71, s. 178 – 186).

Druga posebnost *-ež* je ta, da se za razliko z *-ik* druži z obrazilno zelo pestrimi pridevniškimi podstavami. Najpogosteje z izsamostalniškimi in izglagolskimi na *-en* (*zavistn-ež*, *ponižn-ež)*; druga možna obrazila so še *-n* (*brezposeln-ež*, *nečimrn-ež*), *-nji* (*vsakdanj-ež*), *-(e/o)vit* (*duhovit-ež*, *ognjevit-ež*), *-r* (*pikr-ež*), *-ljiv* (*marljiv-ež*), *-at* (*kosmat-ež*, *robat-ež*) in *-t* (*zvit-ež*, *preklet-ež*), seveda pa se z *-ež* izpeljuje tudi iz prvotnih pridevnikov (*dolg-ež*, *trd-ež*). Zanimivo pa je, da niti *-ež* niti *-ik* nista družljiva z deležnikoma na *-oč* ali *-eč*. Tako nista potrjena **gorečež*, **vročež niti *gorečik*, **vročik*, čeprav bi ju vsaj z *-ež* lahko pričakovali. Sta pa v SSKJ potrjeni izpeljanki iz modificiranega pridevnika *gorečen* 'zelo prizadeven' > *gorečn-ež/-ik*.

Ob pregledu nekaterih diahronih raziskav (Vidovič-Muha, 1989a, 1986, 1989b) o besedotvorni podobi jezika 10., 16. in 18. stoletja je mogoče ugotoviti, da obrazilo v analiziranih besedilih ni zastopano v skupini nosilca lastnosti. Iz tega izhaja zanimiv zaključek: *-ež* je v slovenščini kot potencialni tvorbeni morfem znan vsaj že od 16. stoletja, toda produktiven v povezavi s pridevniško podstavo za nosilca lastnosti je postal šele v 19. stoletju. Že Metelko (1825, s. 52) je navajal zgled *sitnež*, Miklošič (1875 II, s. 338 – 339): *grdež*, *dolgež*, *lakomnež* itd. Nato se je razvil v eno najpogostejših obrazil za tvorbo sodobnega besedja s pomenom človeka kot nosilca lastnosti, saj niti en izpis ne potrjuje poimenovanja za žival.

2.1.3 S priponskim obrazilom *-ec* je izpeljanih 160 izpisanih tvorjenk iz SSKJ. Izpeljanke nastajajo iz vseh štirih pomenskih skupin pridevnikov: iz lastnostnih (*bel-ec*, *dojen-ec*, *prismuknjen-ec*), iz svojilnih (*hudičev-ec*, *svoj-ec*, *tvoj-ec*), iz vrstnih (*drug-ec*, *vnanj-ec*) ter iz količinskih (*edin-ec*). Obrazilo je družljivo z izpeljanimi (*blažen-ec*), zloženimi (*belolas-ec*), izpredloženimi (*brezglav-ec*) kot tudi s prvotnimi lastnostnimi podstavami (*črn-ec*, *jar-ec*). Pridevniške podstave so obrazilno zelo pestre: izglagolske *-av* (*domišljav-ec*), *-ljiv* (*dvomljiv--ec*), *-an* (*pijan-ec*), *-eč* (*rdeč-ec*); izsamostalniške tudi z obrazilom *-ovec (fižol-ovec*); izpridevniške na: *-0* (*belokož-ec*). Ni pa zaslediti pridevniškega obrazila *-en* oz. gre za eno samo tvorjenko, ki jo je mogoče razložiti tako, da se je podstavno obrazilo v celoti krnilo: *mogot-en > mogot-ec*. Redke so tudi podstave z obrazilom *-en-* (*premeten-ec*), kjer je prvotni deležniški pomen že izgubljen.

Nastale tvorjenke so večinoma (40,25 %) nevtralne (*gobavec*, *hripavec*, *tujec*, *učenec*), ekspresivnih besed je približno 34 % (*debelec*, *razuzdanec*, *zapeljivec*, *zaščitenec*), 8,8 % je starinskih oz. zastarelih (*hudičevec*, *tvojec*, *ljubec*, *gizdavec*), dobrih 6 % je knjižnih in strokovnih izrazov (*nebogljenec*, *potresenec*; *rezanec* vet., *ježevec* zool.). Obrazilo *-ec* je lahko

variantni izpeljavni morfem k *-nik* (*svetec* star. *: svetnik*), *-ik (bosopetec* ekspr. *: bosopetnik* ekspr.) in *-ak (hromec* ekspr. *: hromak* star.).

2.1.4 Obrazila *-i/-a/-o* so primarno oblikoslovni morfemi, ki so s konverzijo postali besedotvorni; tak način tvorbe pa je kar na četrtem mestu v okviru obravnavane pomenske skupine. O veliki pogostosti tovrstne izpeljave kaže 105 izpisov, ki so nastali tako, da so bila upoštevana podgesla iz SSKJ, ki označujejo močnejšo, pogostejšo rabo. Vendar je razvrstitev posamostaljenih pridevnikov v SSKJ v okviru trooblikovanega podgesla sporna, saj ima tak samostalnik v vsakem spolu svoj pomen (Črnelič Kozlevčar, 1988, s. 293).

Največji obseg tvorbe je iz lastnostnih, tako prvotnih – primeri bodo zapisani le v obliki za moški spol – (*sveti*, *suhi*, *tihi*, *dragi*, *dobri*) kot tvorjenih pridevnikov (*brezposelni*, *pametni*, *odgovorni*, *popotni*), seveda pa tako konverzijo lahko doživi tudi vsak zloženi ali sestavljeni pridevnik, npr.: *dolgouhi*, *kratkonogi* ali *neumni*. Lastnostne tvorjene podstave se najpogosteje končujejo na *-n* redkeje na *-at* (*kosmat-i*), *-ač* (*domač-i*) in *-oč* (*gostujoč-i*). Take izpeljanke nastajajo tudi iz vrstnih z obrazilom *-nji* (*bližnj-i*, *zadnj-i*), iz vrstnega vrstilnega količinskega pridevnika (*prv-i*, *drug-i*) ter iz vrstnih oz. skupinskosvojilnih podstav na *-ski (gosposk-i*), seveda tudi na *-ški* (*svetišk-i*). O stilni zaznamovanosti takih tvorjenk nam SSKJ eksplicitno ne prinaša informacij.

2.1.5 S priponskim obrazilom *-jak* je tvorjenih 49 izpeljank iz SSKJ. Izpeljava je mogoča iz lastnostnih (*črnjak*, *odličnjak*, *poštenjak*) tako prvotnih kot tvorjenih in iz vrstnih podstav (*peklenščak*, *lanščak*). Tvorjenke so jotacijsko premenjene, in sicer tako, da se ob pridevniških podstavah na izglasni *-n*, *-l* (za druge zvočnike primerov ni) tudi površinsko pojavi *j* (*besnjak*, *kiseljak*), pri podstavi na izglasni *-t* (v našem primeru je to le prvotni pridevnik *tolst*) se le-ta premeni s *č (tolst- + -jak > tolščak*), kjer pride še do šumniške (asimilacijske) premene *s > š*.

Osemindvajset odstotkov tvorjenk je nevtralnih, slabi petini pa sta ekspresivni in starinski. Štiri petine izpeljank izkazuje pomen za človeka, pri tem ni redek slabšalni prizvok (*čustvenjak*, *mlečnjak* 1., *mogočnjak*, *pobožnjak*). Omejeno število izpeljank (skupno 6) označuje po lastnosti le žival, vendar so to zmeraj besede, pripadajoče strokovnemu izrazju agronomije, veterinarstva, zoologije in lovstva (*kiseljak* 2.agr., *mahovnjak* zool., *plemenjak* vet., *podkovnjak* zool., *povodnjak* 1. zool., *lanščak* lov.).

2.1.6 S polovico manj tvorjenk kot pri *-jak*, kar znaša 3 %, je zastopano obrazilo *-ak*; zanj je prav tako tipično, da nastajajo nove besede iz vseh štirih pridevniških podstav. V največjem številu prav iz lastnostnih prvotnih (*čilak*, *debelak*, *hromak*, *slepak*, *bosak*, *belak*, *norak*, *čvrstak*). Pri vrstnih najdemo zglede (*levak*, *prvak*, *prednjak*, *zadnjak)* kot tudi primere za skupinskosvojilno podstavo (*žabjak*, *mišjak*). Pri slednjih dveh je potrebno opozoriti, da se občutita že kot maskulinativa, tj. moškospolski parni ustreznici k *žaba* in *miš*. Čeprav je individulnosvojinska pridevniška podstava le redko prisotna v postopku tvorbe, vendarle *svojak* potrjuje tudi tovrstno možnost prav z obrazilom *-ak*; za količinsko podstavo še prim.: *dvanajstak*, *dvojak*.

Ker je ugotovljeno, da prevladuje izpeljava predvsem iz prvotnih pridevnikov, lahko morda prav v tej podstavni razmejenosti iščemo drugi funkcijski kriterij obstoja obrazil *-ak* in *-jak*. Ugotovimo torej lahko, da tvorjenke z *-ak* nikoli niso premenjene; zaradi samo-

glasniške sestavine tega enozložnega obrazila pa je mogoče druženje praktično s katerim koli izglasnim soglasnikom pridevnika, npr.: *-m (hrom-ak:* v primeru izpeljave z *-jak* bi ustrezala izrazna realizacija **hromljak*), *-l (bel-ak)*, *-s (bos-ak)*, *-t (čvrst-ak)*, *-j (divj-ak)*, *-p (glup-ak)*, *-h (gluh-ak*, *-l (kisel-ak)*, *-r (modr-ak)*, *-v (mrtv-ak)*, *-č (vešč-ak)*. Podstavni vrstni pridevniki in števniki imajo obrazila *-i (lev-ak)*, *-nji (prednj-ak)* in *-ji (tretj-ak)*, ni pa potrditve za obrazili *-ski* ali *-ški*.

Slaba osmina vseh tvorjenk iz SSKJ je nevtralnih (*levak*, *prvak*, *dvojak*), sicer pa prevladujejo ekspresivne oznake (24 %: *debelak*, *divjak*, *modrak*, *mrtvak*, *mrzlak*, *prostak*), medtem ko gre pri drugih izpeljankah za zelo raznoliko pripadnost še drugim plastem besedišča, npr.: žargonizmom (*zadnjak*), dialektizmom (*prednjak*), arhaizmom (*belak*, *hromak*) ipd. O prevladujoči izpeljavi z *-jak* nasproti *-ak* kažejo tudi oznake SSKJ, kjer je tvorjenka z *-ak* označena kot manj običajna dvojnica k tvorjenki z *-jak*, npr.: *debeljak* tudi *debelak*; *kiseljak* tudi *kiselak*.

2.1.7 Nekaj več kot odstotek tvorjenk je izpeljanih z obrazilom *-in*. V podstavi so le lastnostni pridevniki, in sicer večinoma prvotni (npr.: *bel-in*, *bogat-in*, *debel-in*, *grd-in*, *mlad-in*, *star-in*) in tvorjeni, kjer najdemo izsamostalniški pridevniki na *-at (kosmat-in*, *rogat-in*) in izprislovni na *-č (domač-in*). Izmed dvanajstih tvorjenk jih je torej kar devet iz prvotnih pridevnikov. Pleteršnikov *kosmačin* dokazuje, da se podstava na izglasni *-t* lahko premenjuje palatalizacijsko, kar pa očitno v sodobnem jeziku ni več nujno (*kosmatin*).

Izpeljanke so zaznamovane s prizvokom slabšalnosti, čeprav je presenetljivo, da po SSKJ nosita oznako ekspresivno le dve (*debelin*, *dolgin*), *bogatinu* raba peša, *mladin*, *trdin*, *starin* so starinske, *grdin* redek, *rogatin* knjižen. Nekako izjemen je le *domačin*, ki je edini brez oznake in tudi brez pejorativnega odtenka, medtem ko so brez oznak še *belin*, *modrin* in *kosmatin*, toda le v pomenu živali, kakor hitro imamo v mislih človeka, je raba gotovo ekspresivna. Obrazilo kljub omejeni produktivnosti še velja za živo; z ozirom, da se druži večinoma s prvotnimi pridevniki, pa je nedvomno tudi izjemno staro.

2.1.8 Z dobrim odstotkom tvorjenk (1,2 %) je zastopano obrazilo *-uh*. Tudi za *-uh* je tipično, da se druži le z lastnostnimi podstavami, in sicer vse razen ene (*rdečuh*) so iz prvotnih pridevnikov (*beluh*, *grduh*, *lenuh*, *skopuh*, *staruh*). Vse so čustveno zaznamovane tako, da je osmim od skupno desetih pripisana slabšalnost, lahko še z dodatno oznako, da je izpeljanka sploh redka, dve sta označeni s splošnim kvalifikatorjem ekspresivno.

Obrazilo *-uh* lahko nastopa v razmerju do *-ec* in *-in* zmeraj kot slabšalna vzporednica (*belec: beluh* slabš. *: belin* 2. redko). Hkrati pa je lahko vzporednica tudi drugim slabšalnim obrazilom, npr.: *bogatin : bogatuh : bogatec*. Zadnja dva primera sta iz Pleteršnika; *bogatuhu* že omenjeni avtor pripisuje zaničljiv pomen, toda ne tudi *bogatcu*, ki je za današnji jezikovni občutek prav tako prej slabšalen kot nevtralen.

2.1.9 Po devet tvorjenk imata obrazili *-ič* in *-nik*. Obrazilo *-nik* je zelo verjetno razširitev morfema *-ik* s submorfemom *-n-* (Sokolová, 1995, s. 19 – 20) po analogiji zelo produktivne izpridevniške tvorbi na *-en + -ik*. Tako razširjeno obrazilo se je začelo družiti z izpridevniškimi podstavami, ki se ne zaključujejo z *-en*. Nastopa lahko ob lastnostni (*jetnik*, *preprostnik*), vrstni (*nekaternik*) in količinski podstavi (*desetnik*), ne pa tudi svojilni. Podstave so večinoma prvotne (*svet-nik*), med tvorjenimi pa se lahko pojavlja tudi deležnik na *-t (odrt-nik*,

preklet-nik). Skupna lastnost vseh tvorjenk z *-nik* je ta, da se v izglasju pridevniških podstav pojavljajo različni soglasniki (npr.: *-t*, *-d*, *-č*), ali pa zvočniki *-j*, *-l*, *-r*, *-v*, za razliko z *-ik*, kjer tvorba poteka le iz t. i. *n*-pridevnikov. S tako razvrstitveno možnostjo je torej zapolnjena verzel, kamor se uvrščajo vse tiste podstave, ki pri izpeljavi z *-ik* ne funkcionirajo (**odrt-ik*, **preklet-ik*). Vse izpeljanke z *-nik* so tudi zaznamovane, večinoma ekspresivno ali časovno (*nekaternik*, *odrtnik*).

2.1.10 Obrazilo *-ič* z 1,1 % skupaj z *-nik* predstavlja manj rodna obrazila te pomenske skupine. Izpeljanke nastajajo večinoma iz lastnostnih tvorjenih podstav (*žlahtnič*), še pogosteje iz netvorjenih (*golič*, *novič*, *hudič*). Izmed devetih sta le dve tvorjenki stilno nezaznamovani (*golič*, *mladič*), seveda v pomenu živali kot nosilca podstavne lastnosti. Sicer so pa pogosto ekspresivne (*slabič*, *malič* 2.) ali narečne (*novič*, *slepič*), lahko tudi starinske (*žlahtič*). Obrazilo je lahko naglašeno kratko (*golìč*, *slabìč*) ali dolgo (*hudíč*) ali pa je sploh nenaglašeno (*náglič*, *slépič*).

2.1.11 Obrazilo *-è* lahko imajo tako tvorjenke moškega kot srednjega spola, slednjih je za polovico manj. Izpeljanke so v celoti, pri obeh spolih, ekspresivne in nastajajo le iz lastnostnih netvorjenih (*črne*, *drobne*, *trde)* kot tudi tvorjenih pridevnikov iz glagola in celo prislova (*nemarne*, *zaspane*, *počasne*). Obrazilo je zmeraj kratko naglašeno.

3 Tvorjenke s pomenom nosilca lastnosti v NSLSJV

3.0 Leksikalna zbirka *Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*) je nastala kot rezultat projektno usmerjene raziskave Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, ki si po izdelavi SSKJ prizadeva za kontinuirano spremljanje novejših leksikalnih pojavov in prikaz leksikalnega sveta sodobne slovenščine. S tem zbirka novejše leksike predstavlja tudi osnovo za novi razlagalni slovar slovenskega jezika. Iz Spremne besede (Žele, 2009, s. 7) in obsežnega uvodnega elaborata (Gložančev, 2009, s. 9 – 35) lahko razberemo, da je zajeta novejša, tj. tista leksika, ki se je v slovenščini pojavila oz. uveljavila v obdobju približno zadnjih dvajsetih let in še ni bila obravnavana v SSKJ. Torej gre za leksiko, ki je sorazmerno frekventna v aktivni širši rabi, v različnih socialnih in funkcijskih zvrsteh oz. se povprečni govorec/bralec z njo lahko pogosto sreča vsaj pasivno, hkrati pa njen obstoj kažejo ustrezne besedilne potrditve v virih.

3.1 S stališča generiranja avtorji v grobem ločijo naslednjih deset skupin novejše slovenske leksike.[2] Le-ta je rezultat: (1) poimenovalne potrebe, pri tem je tvorjen nov izraz (npr. *klonirati*) ali je na novo opomenjen star izraz (*ježek* 'zapenjalo; frizura'); (2) globalizacijskih (npr. prevzemanje tujejezičnih prvin: *catering/katering/ketering*) ali medkulturnih povezav (besedje za označevanje prvin iz drugih kultur: *feng šu*, *liči*); (3) slovenskih ustreznic za prevzeto leksiko (*medmrežje* za *internet*); (4) determinologizacijskih pojavov (npr. *genom*, *forenzik*); (5) novejše tvorbe iz leksike, zajete v SSKJ (*aferaštvo* < *afera* (SSKJ)); (6) reaktualizacije zaradi družbeno-gospodarskih sprememb (*borzništvo*); (7) poobčnobesedenja lastnih imen (*barbika – Barbika*, *vanish – Vanish*); (8) pisnih realizacij govorjenih kratičnih oblik in tvorjenk iz njih (*CD > cede > cedejka*); (9) močnega frekvenčnega porasta sicer že ustaljene leksike (npr. tvorjenke na *-ost* (*urbanost*); *-stvo* (*fasaderstvo*) ali tvorba feminativov (*brihtnica*, *galeristka*, *koncesionarka*) ipd.; (10) manjše sistemske prilagoditve,

[2] Tipični zgled je izbor avtorice iz v publikaciji navedenih številnejših primerov.

npr. pisanje skupaj (*alufolija – alu folija* (SSKJ)), zapis z j (*olimpijada – olimpiada* (SSKJ)), zapis z malo začetnico (*parkinsonov – Parkinsonov* (SSKJ)) ipd., ki tvorijo le t. i. potencialno novejšo leksiko.

Leksikogramski seznam obsega od A do Ž po vertikalnem in horizontalnem zaporedju razporejenih okrog 15 900 (eno- in večbesednih) enot, od tega 7600 enobesednih leksemov. Izmed slednjih so bile za potrebe pričujoče raziskave najprej izpisane vse besede, ki bi po presoji avtorice lahko ustrezale kategoriji izpeljank s pomenom nosilca lastnosti, in nato še dodatno preverjene v gradivni zbirki Inštituta za slovenski jezik.[3]

Med novejšo slovensko leksiko s pomenom nosilca lastnosti sta z večjim številom tvorjenk zastopani le dve obrazili. S pojavitvijo med 35 in eno tvorjenko nastopa le 7 obrazil, če upoštevamo še paberkovalno zbrane tvorjenke, ki niso zajete v NSLSJV, sta prisotni še dve obrazili z eno pojavitvijo. Upoštevaje oboje, je med skupno 86 tvorjenkami obrazilna razporeditev naslednja: *-ec/-ež > -i/-ik > -ič/-ak/-jak/-ščik/-ud*.

3.1.1 Obrazilo *-ec* predstavlja v tem gradivu 40-odstotni delež tvorbe. Opazno je, da podstavno prevladujejo tvorjeni pridevniki iz prevzetih glagolov na *-irati* (npr. *aboniranec*, *beneficiranec*, *denacionaliziranec*, *dopingiranec*, *emancipiranec*, *hendikepiranec*, *interpeliranec*, *revidiranec*, *skorumpiranec*, *stigmatiziranec*, *zadrogiranec*, *zafrustriranec*), v manjši meri pa gre za domače pridevniške podstave (*izbrisanec*, *olišpanec*, *preoblečenec*, *uboglјivec*, *vzdržljivec*, *zateženec*).

Negativna konotacija je precej opazna in v glavnem izhaja iz podstavne zaznamovanosti (*agresivec*, *depresivec*, *marginalec*, *negativec*, *odštekanec*, *skorumpiranec*, *zajebanec*, *zateženec*), tvorjenke odražajo subjektivizem in sodijo v skupino okazionalizmov, tvorjenih po produktivnih besedotvornih vzorcih (Buzássyová, Martincová 2003, s. 266).

3.1.2 Tvorjenke z obrazilom *-ež* imajo enak delež tvorbe kot *-ec*. Kot je bilo že omenjeno v točki 2.1.2, je obrazilo *-ež* nosilec stilnega naboja, ki pa se v naštetih primerih še potencira pri tvorjenkah, katerih pridevnik je nastal iz t. i. internacionalizmov, npr. *agilnež*, *agresivnež*, *asocialnež*, *impulzivnež*, *konkretnež*, *militantnež*, *totalitarnež* ipd. Vsekakor pa je negativna konotacija prisotna tudi ob domačih pridevniških podstavah, kot kažejo naslednji primeri: *drugačnež*, *drugorazrednež*, *enoumnež*, *naključnež*, *napredn*ež, *navadnež*, *odvisnež*, *slavnež*, *prezrtež*, *razgretež*, *sodobnež*, *zatrtež*, *zavrtež*, še posebej, če je negativno konotiran tudi podstavni pridevnik, kot v zadnjih dveh zgledih.

3.1.3 Omembe vreden delež tvorbe predstavlja še obrazilo *-ik* (11,6 %) s tvorjenkami *absurdnik*, *elitnik*, *estradnik*, *glavobolnik*, *kinotečnik*, *neodvisnik*, *nespečnik*, *starodobnik* in *vodstvenik*. Zanimivi sta zlasti zadnji tvorjenki: *starodobnik* ima prevladujoč pomen za 'starejše vozilo, oldtajmer', a se na novo pojavlja tudi pomen za človeka, ki je privrženec preteklih časov; *vodstvenik* pa je novejša tvorjenka za pomen 'vodstveni delavec, menedžer'.

3.1.4 S po eno tvorjenko pa so zastopana še obrazila *-ič* (*brihtič* 'brihten človek'), *-i* (*slišeči* 'slišeča oseba'), *-ak* (*desnak*), *-jak* (*mišičnjak*), *-ščik* (*naturščik* 'neprofesionalec'), *-ud* (*bogatud* 'nesramno bogat človek').

[3] Pri diagnosticiranju po obrazilih razporejenih seznamov izpeljank s pomenom nosilca lastnosti je pomagala mag. Alenka Gložančev, sooavtorica NSLSJV, za kar se ji lepo zahvaljujem.

4 Primerjalni pregled s komentarjem

4.0 Iz vseh treh gradivnih virov je bilo glede na tvorbeno produktivnost zajetih prvih enajst oz. devet najpogostejših obrazil tako, da najproduktivnejše obrazilo predstavlja več ali skoraj tretjino vseh obrazilno zajetih tvorjenk, najmanj produktivno pa okrog odstotek tvorbe. Pri tem slovarska vira (PS in SSKJ) zajemata med petsto in osemsto, medtem ko leksikogramska zbirka (NSLSJV) manj kot sto tvorjenk s pomenom nosilca lastnosti.

4.1 Tabela 1: Primerjalni pregled tvorbeno najproduktivnejših obrazil[4]

Pleteršnikov slovar (1894/95)	**SSKJ (1998)**	**NSLSJV (2009)**
-ec 55,9 %	-ik 29,0 %	-ec 40,7 %
-ik 19,4 %	-ež 24,5 %	-ež 40,7 %
-ež 7,7 %	-ec 19,2 %	-ik 11,6 %
-jak 4,4 %	-i 12,6 %	-ak 1,2 %
-ak 3,07 %	-jak 5,9 %	-jak 1,2 %
-ič 2,3 %	-ak 3,0 %	-i 1,2 %
-ač 2,1 %	-in 1,4 %	-ič 1,2 %
-ek 1,6 %	-uh 1,2 %	-ščik 1,2 %
-uh 1,2 %	-ič 1,1 %	-ud 1,2 %
-nik 1,2 %	-nik 1,1 %	
-in 1,2 %	-e 1,0 %	

4.2 Tabelarni prikaz kaže, da obrazilno kontinuiteto za nosilca lastnosti tvori pet obrazil, razvrščenih abecedno: *-ak*, *-jak*, *-ec*, *-ež* in *-ik*, vendar je glede na produktivnost v virih njihova razvrstitev različna. Zaradi večjega gradivnega korpusa je najrelevantnejša prav ocena obrazilnih sprememb v Pleteršnikovem slovarju in SSKJ. Razvidno je, da je najrodnejše Pleteršnikovo obrazilo *-ec* tvorbeno usahnilo, saj je šele tretje najrodnejše v SSKJ. Drugo in tretje najrodnejše obrazilo po gradivu 19. stoletja pa zavzameta prvo in drugo mesto v leksiki 20. stoletja iz SSKJ. Leksikogramska zbirka, sicer z zelo majhnim številom tvorjenk, kaže ponovno oživitev obrazila *-ec*, in obratno zaporedje pri obrazilih *-ež* in *-ik*, kot je ta v SSKJ. Posebnost tvorjenk z *-ec* je, da v podstavh prevladujejo tvorjeni pridevniki iz prevzetih glagolov na *-irati*, npr. *zadrogiranec* ipd., kar podpira spoznanja o opaznih globalizacijskih vplivih v vseh sodobnih slovanskih jezikih (Ohnheiser, 2003). Opaznejši delež tvorjenk z *-ež* pred *-ik* pa je mogoče razložiti z dejstvom, da NSLSJV prinaša leksiko, ki še ni zajeta v SSKJ in je večinoma odbrana s spletnih virov, kjer je lahko komunikacija tudi ekspresivnejša. Kot kaže, je produktivno in pri tvorbi nosilca lastnosti opazno tudi obrazilo *-i*, ki pa zaradi drugačnih slovaropisnih načel v Pleteršniku ni bilo prikazano.

Sklenemo lahko, da predstavljena pomenska skupina tvorjenk za nosilca lastnosti generično moč črpa izključno iz domačih tvorbenih morfemov in da v primerjavi z nekaterimi drugimi skupinami tvorjenk ni podvržena prevzemanju tujih obrazil.

[4] Odstotki so zaokroženi na eno decimalko.

Literatura

BAJEC, A.: Besedotvorje slovenskega jezika. I Izpeljava samostalnikov. Ljubljana: SAZU 1950. 134 s.

BUZÁSSYOVÁ, K. – MARTINCOVÁ, O.: Neuzuální slovotvorba v západoslovanských jazycích. In: Komparacja współczesnych języków słowiańskich. Red. I. Ohnheiser. Opole: Uniwersytet Opolski 2003, s. 262 – 275.

ČRNELIČ KOZLEVČAR, I.: Reševanje besedovrstnih vprašanj v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. In: Sodobni slovenski jezik, književnost in kultura. Obdobja 8. Red. B. Paternu. Ljubljana: FF 1988, s. 289 – 299.

FURDÍK, J.: Slovenská slovotvorba (teória, opis, cvičenia). Ed. M. Ološtiak. Prešov: Náuka 2004. 200 s.

FURLAN, M.: Slovarju na pot. In: Maks Pleteršnik Slovensko-nemški slovar (1894 – 1895). Transliterirana izdaja na plošči CD-ROM. Red. M. Furlan et. al. Ljubljana: Založba ZRC 2006.

GLOŽANČEV, A.: Analitična osvetlitev novejše slovenske leksike. In: GLOŽANČEV et al. Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2009, s. 9 – 35.

METELKO, F.: Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Köngreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Laibach 1825. 296 s.

MIKLOŠIČ, F.: Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen. II Stammbildungslehre. Wien: Wilhelm Braumüller 1875. 504 s.

SOKOLOVÁ, M: Kapitolky zo slovenskej morfológie. Prešov: Slovacontact 1995. 178 s.

STRAMLJIČ BREZNIK, I.: Prvostopenjske izpridevniške tvorjenke. Disertacija. Ljubljana: FF 1994. 262 s.

STRAMLJIČ BREZNIK, I.: Specializiranost obrazil za izpeljanke s pomenom vršilca dejanja, nosilca lastnosti ali stanja in opravkarja. In: Jezik in slovstvo, 1994/95, roč. 40, č. 8, s. 285 – 291.

STRAMLJIČ BREZNIK, I.: Prispevki iz slovenskega besedoslovja. Maribor: Slavistično društvo. 285 s.

STRAMLJIČ BREZNIK, I.: Besedotvorna kategorija samostalniških manjšalnic v Pleteršnikovem slovarju in SSKJ. In: Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja. Red. M. Jesenšek. Maribor: FF 2008, s. 56 – 68.

TOPORIŠIČ, J.: Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika. Maribor: Obzorja 1978. 340 s.

TOPORIŠIČ, J.: Slovenska slovnica. Četrta, prenovljena in razširjena izdaja. Maribor: Založba Obzorja 2000. 923 s.

VIDOVIČ MUHA, A.: Oris dveh osnovnih pojavnih oblik sistema knjižnega jezika. In: Jezik in slovstvo, 1970/71, roč. 16, č. 2, s. 178 – 186.

VIDOVIČ MUHA, A.: Neglagolske tvorjenke v Trubarjevi Cerkovni ordningi. In:

16. stoletje v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja 6. Red. B. Pogorelec in J. Koruza. Ljubljana: FF 1986, s. 275 – 289.

VIDOVIČ MUHA, A.: Zgradba tvorjenk v Brižinskih spomenikih. In: Srednji vek v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi. Obdobja 10. Red. J. Toporišič. Ljubljana: FF 1989a, s. 51 – 62.

VIDOVIČ MUHA, A.: Zgradba neglagolskih tvorjenk v Vorenčevem slovarju. In: Slavistična revija, 1989b, roč. 27, č. 1 – 3, s. 172 – 188.

VIDOVIČ MUHA, A.: Aktualnost slovaropisnih načel Pleteršnikovega slovarja. In: XXX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Red. M. Orožen. Ljubljana: FF 1994, s. 99 – 109.

ŽELE, A.: Spremna beseda. In: GLOŽANČEV et al. Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2009, s. 7.

Viri

GLOŽANČEV, A. – JAKOPIN, P. – MICHELIZZA, M. – URŠIČ, L. – ŽELE, A.: Novejša slovenska leksika (v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU 2009. 408 s.

Odzadnji slovar slovenskega jezika, izdelan v letu 1971 v delavnici Československe akademie ved, kabinet cizích jazyků, pracovište Brno, na podlagi Pleteršnika.

PLETERŠNIK, M.: Slovensko-nemški slovar (1894 – 1895). Transliterirana izdaja na plošči CD-ROM. Red. M. Furlan et al. Ljubljana: Založba ZRC 2009.

Slovar slovenskega knjižnega jezika z Odzadnjim slovarjem slovenskega jezika in Besediščem slovenskega jezika z oblikoslovnimi podatki. Elektronska izdaja na plošči CD-ROM. Ljubljana 1998.

STRAMLJIČ BREZNIK, I.: Besednodružinski slovar slovenskega jezika. Poskusni zvezek za iztočnice na B. Maribor: Založba Zora 2004. 318 s.

Slovenian derivatives within the semantic group of 'property holder' between the past and present

Because of the anthropocentricity of language, nominal compounds within the semantic group of ‘live’ are very frequent, and consequently, very diverse according to the word forming affixes. The article deals with derivatives within the semantic group of 'property holder', being deadjectival compounds denoting 'live' (mostly human-like, rarely animal-like). Taking into account the following three sources, namely *Pleteršnik Slovenian-German Dictionary* (*Slovensko-nemški slovar*; PS 1894/95), *Dictionary of Standard Slovenian* (*Slovar slovenskega knjižnega jezika*; SSKJ 1998) and *Recent Slovenian Lexicon in Conjunction with the Online Language Resources* (*Novejša slovenska leksika v povezavi s spletnimi jezikovnimi viri*; NSLSJV 2009) – the last one brings the survey of the current lexicon of contemporary Slovene –, the dynamics of productive development of this semantic group of male formants of the Slovenian language in the late 19th through 20th and to the beginning of the 21st century is presented. The material shows that the continuity of the semantic group of 'property holder' in all three sources comprises of five word forming affixes, sorted in alphabetical order *-ak*, *-jak*, *-ec*, *-ež* and *-ik*, but according to their productivity in all three sources the difference could be noticed regarding their classification only. The survey shows (1) that the presented semantic group of compounds is generically originated from exclusively domestic word forming morphemes and (2) in comparison to some other groups it is not affected by adoption of foreign word forming affixes.

Prof. Irena Stramljič Breznik
Filozofska fakulteta Univerza v Mariboru, Maribor, Slovenija
e-mail: irena.stramljic@uni-mb.si